

ISTORIJS ŠALTINIŲ TYRIMAI

6

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

VILNIAUS UNIVERSITETAS

ISTORIJOS ŠALTINIŲ TYRIMAI

Sudarė

Artūras Dubonis

6

Lietuvos istorijos institutas
Vilnius, 2018

Redaktorių kolegija:

Darius Antanavičius
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Darius Baronas
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Zenonas Butkus
(*Vilniaus universitetas*)

Artūras Dubonis (pirmininkas)
(*Lietuvos istorijos institutas*)

Mathias Niendorf
(*Greifswaldo universitetas*)

Rimvydas Petrauskas
(*Vilniaus universitetas*)

Irena Valikonytė
(*Vilniaus universitetas*)

Visi leidinio straipsniai recenzuoti dviejų mokslininkų

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB).

TURINYS

Artūras Dubonis

Pratarmė	9
----------------	---

Straipsniai

Laimontas Karalius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos knygų rūšys (1522–1540): kaita ir tęstinumas	11
Types of the Grand Duchy of Lithuania Chancellery Books (1522–1540): Changes and Continuity. <i>Summary</i>	61

Darius Baronas

Pirmieji Vilniaus pranciškonų geradariai: 1522 m. Žygimanto Senojo privilegijos tyrimas	65
The First Patrons of Vilnius Friars Minor Conventual: A Study of King Sigismund the Old's Charter of 1522. <i>Summary</i>	100

Mindaugas Klovas

Privačios fundacijos ir donacijos stačiatikių cerkvėms bei vienuolynams Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje–XVI a. pradžioje	101
Private Foundations and Donations to Orthodox Churches and Monasteries in the Grand Duchy of Lithuania in the Late 14th–early 16th Century. <i>Summary</i>	141

Karolis Čižauskas

Didiko valdžia, humanistai ir raudonas vaškas: Mikalojaus Radvilos suteiktis žemioniui Jonui Slavskiui	143
A Nobleman's Rule, Humanists and Red Wax: Mikalojus Radvila's Grant to Landowner Jan Sławski. <i>Summary</i>	170

Darius Antanavičius

Nežinomos XVI a. vidurio Kauno miestiečių apeliacijos valdovo teismui, įrašytos Lietuvos Metrikos Palenkės vaivadijos knygoje	173
The Unknown Appeals of the mid-16th Century Kaunas Citizens to the Assessors' Court and the Court <i>in Relationibus</i> in the So-called Voivodeship of Podlachia Books of the Lithuanian Metrica. <i>Summary</i>	225

Darius Vilimas

Iš Kauno pavieto žemės teismo kasdienybės. Pavieto vazniai XVI a. pabaigoje	227
Everyday Matters in Kaunas Powiat Land Court. Powiat Voznys in the Late 16th Century <i>Summary</i>	248

Inga Ilarienė

Viešųjų notarų veikla Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės vyskupijose XVI a.	251
Activities of Notaries Public in the Dioceses of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th Century. <i>Summary</i>	307

Tomas Čelkis

Kirviu ir kaltu: nekilmingųjų ženklai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės XV–XVI a. šaltiniuose	309
With an Axe and a Chisel: Signs of the Base-Born People in the Grand Duchy of Lithuania Sources of the 15th–16th Century. <i>Summary</i>	332

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiojo tribunolo raštvedyba: bylų registrų knygos	333
Record Keeping of the Supreme Tribunal of the Grand Duchy of Lithuania: Case Registration Books. <i>Summary</i>	358

Publikacija*Jonas Drungilas, Mindaugas Šinkūnas*

1680 m. lietuviška priesaika dėl Svobiškio dvaro žemių	359
--	-----

Recenzijos

<i>Žiemgalos aktai = Acta Semigalliae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Joniškis: Žiemų pradas „Simkala“, 2014. – 36 p.	
<i>Sėlos aktai = Acta Seloniae</i> , parengė, vertė ir komentavo T. Baranauskas, Pasvalys–Joniškis: Pasvalio krašto muziejus, Žiemų pradas „Simkala“, 2015. – 64 p. (<i>Darius Baronas</i>)	369
A. И. Груша, <i>Документальная письменность Великого Княжества Литовского (конец XIV – первая треть XVI в.)</i> , Минск: Беларуская навука, 2015. – 465 с. (<i>Mindaugas Klovas</i>)	374
<i>Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века</i> , подготовили А. Л. Хорошкевич (отв. ред.), С. В. Полехов (зам. отв. ред.), В. А. Воронин, А. И. Груша, А. А. Жлутко, Е. Р. Сквайрс, А. Г. Тюльпин, Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2015. Т. 1 – 851, [12] с.; Т. 2 – 520, [2] с.; илл.; 6 генеал. табл.; 2 кар. (<i>Vita Diemantaitė</i>)	381
Santrumpos	385
Apie autorius	387
Autoriams	389
Guide for Authors	393

ŠALTINIO PUBLIKACIJA

1680 M. LIETUVIŠKA PRIESAIKA DĖL SVOBIŠKIO DVARO ŽEMIŲ

Jonas Drungilas

Lietuvos istorijos institutas

Mindaugas Šinkūnas

Lietuvių kalbos institutas

XVI–XVIII a. rankraščių, rašytų lietuviškai, yra išlikę labai nedaug. Jie svarbūs lietuvių kalbos ir rašybos istorijai, rodo lietuvių kalbos funkcionavimą valstybės ir visuomenės gyvenime, fiksuoja rašomosios kalbos raidą ir jos santykį su tarmėmis, taip pat iš dalies užpildo chronologines spausdintosios raštijos spragas. Didžiąją šio laikotarpio rankraščių dalį sudaro priesaikos, randamos teisiniuose dokumentuose. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje šie dokumentai aptinkami nuo XVII a. trečiojo dešimtmečio (dauguma jų užrašyta Upytės ir Ukmergės pavietų teismuose). Šiuo metu iš viso žinoma apie 23 seniausias lietuviškas rankraštines priesaikas: dvi iš jų rašytos XVI a., o kitos – XVII a.¹ Dar viena, iki šiol nepublikuota, XVII a. priesaika

¹ И. Я. Спрогис, „Юридический акт, на западно-русскомъ наречии, 1651 года, с присягою на литовском языке. Открытый Ив. Як. Спрогисом“, *Записки императорской академии наук*, nr. 49, 1884, p. 15–17; E. Wolter, „Ein ruffilch-litauisches Aktenstück aus dem Jahre 1650–1651“, *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft*, nr. 11 (II. 5), Heidelberg, 1886, p. 299–301; D. Daugėla, „Lietuvių kalbos liekanos Lietuvos didžiosios kunigaikštystės teismuose“, *Lietuvių Tauta*, nr. 1(3), 1909, p. 351–354; J. Šaulys, „Prisieka liet. kalba“, *Mūsų senovė*, nr. 1 (4/5), Tilžė, 1922, p. 624–625; *Senieji lietuvių skaitymai 1. Tekstai su įvadais*, sutaisė J. Gerullis, Kaunas, 1927, p. 38–39, 243; G. Gerullis, „Litauischer Potabeleid von 1644“, *Archivum philologicum*, nr. 1, 1930, p. 35–36; G. Gerullis, „Eine žemaitische Eidesformel von 1638“, *Archivum philologicum*, nr. 5, 1935, p. 13; G. Gerullis, „Zu Johannes Bretke“, *Studi baltici*, nr. 5, 1936, p. 48–52; K. Jablonskis, „Kelios XVII amžiaus lietuviškos priesaikos ir kitos lietuvių kalbos liekanos Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės aktuose“, *Archivum philologicum*, nr. 6, 1937, p. 142–148; J. Vaičekauskas, „Dvi 1664 metų lietuviškos gintaro žvejų priesaikos“, t. 23, nr. 8, *Vairas*, 1938-04-30, p. 482–485; V. Abramavičius, „XVII–XVIII amžių priesaikos lietuvių kalba“, *Bibliotekininkystės ir bibliografijos klausimai*, nr. 1, 1961, p. 332–343; Z. Zinkevičius, *Lietuvių kalbos*

neseniai surasta Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje Alberto Liudviko Zoštauto dokumentų kolekcijoje (F 273–2330)².

Šis dokumentas surašytas 1680 m. birželio 19 d. Vilkmėgės (dab. Ukmergė) pavieto, greičiausiai žemės, teisme. Lapo viduryje yra sunkiai įžiūrimas vandenženklis. Beveik identišką vandenženklį turi dokumentai, rašyti Vilniuje 1682 ir 1683 m.³ Dokumentą sudaro vienas lapas, vienoje jo pusėje surašyta lietuviška priesaika, kitoje – lenkiški patvirtinimai ir prieraišai apie tolesnę bylos eigą. Anuomet priesaikos paprastai buvo surašomos pavietų teismuose, vėliau jas įrašydavo į teismų knygas, po to iš šių knygų buvo pateikiami išrašai byloje dalyvavusioms šalims. Tokiu būdu dokumento tekstas būdavo padauginamas ir išsaugomas keliais formatais. Deja, 1680 m. Vilkmėgės žemės ir pilies teismo knygų neišliko. Publikuojamas dokumentas yra pirminis originalus ir vienintelis šios priesaikos šaltinis.

Dokumento įrašų rašalo spalvos ir rašysenų analizė rodo, jog jį rašė keturi ar penki asmenys. Anksčiausiai buvo surašyta lietuviška priesaika ir kitoje lapo pusėje esantis lenkiškas įrašas apie šios priesaikos vykdymą su nurodymu atlikti žemės ribų žymėjimus. Abu tekstus surašė vienas asmuo, manytina, kad teismo paraštininkis *podpisarz*, kuris vienodai gerai mokėjo ir lietuvių, ir lenkų kalbą. Surašius šiuos tekstus, po lietuviška priesaika iš karto pasirašė Vilkmėgės pavieto vaznys Petras Sarafinavičius (*Piotr Sarafinowicz*; rašalo spalva panaši, bet braižas skiriasi). Po įrašo apie priesaikos vykdymą yra bylos dalyvio LDK rūsininko Kazimiero Šumlianskio patvirtinimas su parašu, jog priesaika yra įvykdyta nurodytą dieną. Galiausiai šis dokumentas buvo du kartus perlenktas ir vertikaliai užrašytas įrašas, informuojantis, kad priesaika išsiųsta prisiekti su paties K. Šumlianskio patvirtinimu. Chronologiškai vėlesnis yra Kazimiero Adomo Šemetos⁴, priskyrusio save Kęsgailių giminei (*z Kędzgayłow*), 1697 m. gegužės 29 d. įrašas, kuriame teigiama, kad žemių ribos vis dar nėra tinkamai pažymėtos.

istorinė gramatika, t. 2, Vilnius, 1981, p. 271; K. Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius, 1973, p. 302–303; Z. Kiaupa, „Vertingi kalbos ir kultūros istorijos paminklai“, *Kultūros barai*, nr. 4, 1984, p. 56–57; D. Burba, „Penkios neskelbtos XVII–XVIII amžiaus lietuviškos LDK priesaikos“, *Archivum Lithuanicum*, nr. 6, 2004, p. 289–298.

² Dokumento skaitmeninė kopija bibliotekos darbuotojų buvo paskelbta internete, ją aptikęs dr. Tomas Čelkis 2017 m. apie tai pranešė dr. Artūriui Duboniui, kuris mielai šia žinia pasidalijo ir paskatino dokumentą publikuoti leidinyje, už šią galimybę minėtiems asmenims nuoširdžiai dėkojame.

³ Kurioje popieriaus dirbtuvėje popierius buvo pagamintas, neaišku. Žr. E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius, 1967, p. 121, 191, nr. 1194; E. Laucevičius, *Popierius Lietuvoje XV–XVIII a. Atlasas*, Vilnius, 1967, p. 180, nr. 1194.

⁴ Kazimieras Adomas, Aleksandro sūnus, Šemeta (†1726) – Žemaitijos pakamaris (1703–1726), Ariogalos tijūnas (1705–1726), *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. 3: Księstwo Żmudzkie, XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2015, p. 105, 219, nr. 286, 985.

Lietuvišką priesaiką sudaro keturios dalys: išvardijami prisiekiantieji, įterpiama sakralinė pradžios formulė, pateikiama dalykinė informacija, priesaika sutvirtinama sakraline pabaigos formule. Tai standartinė struktūra, kurios laikomasi visose žinomose LDK lietuviškose priesaikose. Tokiōs pat struktūros yra ir seniausia žinoma LDK priesaika, užrašyta 1624 m. Upytės pavieto žemės teisme⁵. Struktūra nekito ir XVIII a., pavyzdžiui, ji identiška 1795 m. priesaikos iš Jonišio apylinkių struktūrai⁶.

Dokumente minimi 7 prisiekę liudytojai: Jurgis Kažemėkas, Tomas (*Tumas*) Kurmelis, Jonas Mileikėnas, Motiejus Mileikis, Matas (*Matulis*) Maskaliūnas, Andriejus Moskaliūnas ir Kazimieras Vikščialiūnas. Iš tolesnio teksto paaiškėja, jog jie buvo karališkosios kavalerijos karininko (rotmistro) Tomo Jono Branisijaus valstiečiai.

Priesaikos atsiradimo priežastis – liudijimas dėl žemių ribų. Lietuviškame tekste minimos žemės priklausė Svobiškio dvarui (dab. Molėtų raj.), čia minimi trys vietovardžiai: Svobiškio, Mackonių (dabar – Mackėnai) ir Judiškių (dabar – Juodiškiai). Prisiekiantieji tvirtina, jog jie teisingai nurodė žemių, priklausančių Kazimierui Šumlianskiui, ribas. Jos aprašomos pradedant nuo kaimyninio sklypo ir vedamos gamtiniais orientyrais: nuo Trakų pilininko Povilo (Pauliaus) Roro sklypo ribos, nuo ąžuolo iki Karklos upės, iki tilto per purvyną (pelkę?), toliau – ežia (sukasta ar suarta vaga) iki eglyno. Tvirtinama, jog ribos pažymėtos ženklais (*znoku*) ir sukastōs žemės kauburiais (*kapčiu*). Teigiama, jog šios ribos nekito nuo senų laikų, gretimas sklypas visada priklausė Tomui Jonui Branisijui ir jo pirmtakams, anksčiau turėjusiems tą sklypą, Gadamskiams. Ginčų dėl ribų esą niekada nebuvę. Priesaika baigiama standartinė sakraline formule ir sutvirtinama žodžiu *Amen* (kitose lietuviškose priesaikose jo nėra). Tikriausiai nebeįmanoma rekonstruoti tikslių žemės ribų pagal priesaikoje minimus gamtinius orientyrus – ąžuolą, pelkę ar eglyną. Galbūt įmanoma identifikuoti paminėtą tiltą. Jų šiose apylinkėse buvo trys: vienas pastatytas per Karklę, kitas kerta Virintą, jis didesnis, nutiestas šalia kaimo pavadinimu Patiltė, dar vienas tiltas per Virintą neišlikęs, jis buvęs akmeninis, šalia stovėjusi karčema, vietiniams gyventojams jo vieta yra žinoma.

Ginče susikirto įtakingų žemvaldžių interesai. Byloje dalyvavo Kazimieras Šumlianskis (†1683), kuris 1678–1683 m. buvo LDK rūsininku (*piwniczy*), fundavo altorių Alantos bažnyčioje ir turėjo namą Vilniuje Trakų gatvėje⁷. Kaimyninių žemių

⁵ Priesaika paskelbta: K. Jablonskis, „Kelios XVII amžiaus lietuviškos priesaikos“, p. 146.

⁶ Priesaika paskelbta: D. Burba, *op. cit.*, p. 298

⁷ *Urządnicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, opr. H. Lulewicz i A. Rachuba, Kórnik, 1994, p. 139, nr. 1058; *Metryka Litewska. Rejestrzy podymnego Wiel-*

savininkas Povilas Roras (†1685) 1670–1685 m. buvo Trakų pavieto pilininku⁸. Kitas kaimynas, kurio valdiniai pasitelkiami liudininkais, – Tomas Jonas Branisijus (*Bronisz*), karaliaus rotmistras, 1688–1706 m. paskirtas Trakų pavieto pilininku, XVII a. pabaigoje jis prie Molėtų dar valdė Mokylių (3 dūmai), Noliškio (7 dūmai) bei Suginčių (10 dūmų) dvarus⁹.

K. Šumlianskui 1683 m. mirus, Svobiškio dvaras atiteko kitiems savininkams. Žinoma, jog 1690 m. jų buvo net trys: Danielius Giedraitis, Reinoldtas Tyzenhauzas ir Mikalojus Kvinta, jie kartu valdė 19 dūmų (valstiečių sodybų)¹⁰. 1784 m. Svobiškio inventoriuje minima daugiau kaimų, tuo metu dvaras priklausė LDK generolui adjutantui Pliateriui¹¹.

Priesaika surašyta laikantis įprastų to meto LDK ortografijos normų. Vartojama tokia abėcėlė: *a A b B c(i) ċ(i) d D e E g G H i I y k K l L l m M n o p P r r R s ṡ s̈ s̈ ḟ f̈ sz ḟz t T u w W v z ż*. Abėcėlėje nėra specialiai lietuvių kalbos fonetikai sukurtų grafemų, visos diakritinės raidės yra perimtos iš lenkiškosios ortografijos ir pritaikytos lietuvių kalbai. Tokia rašyba būdinga ir kitiems XVII a. lietuvių katalikų raštams. Priesaikoje nevartojamas digrafas *cz*, raidė *j* nerašoma, dvibalsiai rašomi su *y* – *ay*, *ey*, *oy*, *uy*¹², kietasis priebalsis žymimas perbraukta raide *l*, priebalsių minkštumas žymimas raide *i* ir prieš kai kuriuos priešakinės eilės balsius.

Priesaika rašyta Svobiškio apylinkių šnektą, kuri priklauso rytų aukštaičių tarmei. Tačiau pasitaiko ir vakarų aukštaičių formų, jos, matyt, priskirtinos Vilkmergės pavieto teismo raštininkui. Pavyzdžiui, rašoma *szwintoy* ‘šventoje’, bet **ant** (2×), **anto** ‘ant to’ (3×). Vienaskaitos galininko galūnės turi *u* arba *a*, pavyzdžiui, rašoma *prigulinčiu* ‘priklausančia’, *šitu* ‘šitą’, *fzmotu* ‘gabalą’, *uliciu* ‘gatvę’, *znoku* ‘ženklą’, tačiau pavartojamos ir formos su *a* – *groničia* ‘ribą’, *tylta*, *purwa*. Rytų aukštaičiams būdinga vienaskaitos įnagininko forma *ežiu* ‘ežia’ ir veikiamosios rūšies dalyvio daugiskaitos vardininkas *wedy* ‘vedę’ (šios formos galūnė rankraštyje taisyta, neaiški).

kiego Księstwa Litewskiego. Województwo wileńskie 1690 r., opr. A. Rachuba, Warszawa, 1989 (toliau – *RpWojWłń. 1690 r.*), p. 38; K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 8, wydał J. N. Bobrowicz, Lipsk, 1841, p. 633.

⁸ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego. Spisy. T. 2: Województwo trockie XIV–XVIII wiek*, pod red. A. Rachuby, Warszawa, 2009, p. 119, nr. 463.

⁹ Ten pat, p. 120, nr. 469; *RpWojWłń. 1690 r.*, p. 240, 246, 262.

¹⁰ Ten pat, p. 260.

¹¹ *Pabaisko dekanato vizitacija 1782–1784 m., atlikta Vilniaus vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio parėdymu*, par. A. A. Baliulis (Lietuvos istorijos šaltiniai, t. 9), Vilnius, 2010, p. 128.

¹² Plačiau apie *j* ir dvibalsių rašybą žr. M. Šinkūnas, „Lietuvių ortografijos skirtumai katalikų ir evangelikų reformatų raštuose (XVI–XVII a.): priebalsio /j/ ir diftongų /ai/, /ei/ rašyba“, *Baltistica*, nr. 50 (2), 2015, p. 197–244.

Tačiau rytų aukštaičiams būdingų *ē* kamieno daiktavardžių vienaskaitos galininko galūnių su *i* nėra, rašoma *Karkle* ‘Karklė’, *upele* ‘upelė’.

Istoriškai senesnis garsas *a* priesaikoje rašomas pramaišiu su *o*. Svobiškis yra maždaug ant šios izofonos ribos: šiauriau tariama *a*, piečiau – *o*¹³. XVII a. plotas, kuriame tarta *ā*, manoma, buvęs gerokai didesnis¹⁴. Atvirose galūnėse rašoma *a*, pavyzdžiui, *ožula* ‘ąžuolo’, *grunta* (2×), *užymta*, *Iona*, *Kazimiera*, *Pona* (4×), *Powila*, *Rora*, *Ratmistra*, *fwobiskie* (supriešakėjęs *a*), *Źumlanska*; su *o* atvirose galūnėse rašomi (kirčiuotoje pozicijoje?) įvardžiai *anto* (3×), *Io* (5×), *io*, jungtukas *kaipo*; užrašyta ir *kuno* (pabaigos sakralinėje formulėje), *nebuwo*, *priguleiu* ‘prigulėjo’ (su *u!*). Uždarųjų galūnių (jos gali būti kirčiuotos) su *o* parašyta daugiau nei su *a*, pavyzdžiui, *dušios*, *Eglienos*, *niekokios*, *Letuwo*, *milistos* (4×), *IoMilistos* šalia *gronicias*, *Milistas*, *roźnicias*.

Priesaikoje vartojamas rytų aukštaičiams įprastas senovinis prielinksnis *až*. Gausiai vartojamos teisinės sąvokos ar pareigybių pavadinimai perimti dažniausiai iš lenkų kalbos, pavyzdžiui, *gronyčia* ‘riba’, *horodnyčius* ‘pilininkas’, *maitnastis* ‘nuosavybė’ (lenk. *majętność*), *pivnyčius* ‘rūsininkas’, *predkas* ‘pirmtakas’, *rotmistras* ‘kavalerijos karininkas’, *roźnyčia* ‘kontroversija, prieštaravimas’ (lenk. *roznica*, *roźnica*)¹⁵, *spravedlyvai* ‘teisingai’. Gausu ir kitų sričių skolinių, pavyzdžiui, *čiesas* ‘laikas’, *kapčius* ‘kauburys’, *šmotas* ‘gabalas’, *ulyčia* ‘gatvė’, *znokas* ‘ženklas’. Dėl kai kurių terminų vartojimo paraštininkis abejojo: pradėtą rašyti skolinį *nespr[awiedliway]* užbraukė ir vietoje jo parašė *ne teysingay*.

* * *

Pastaraisiais metais suintensyvėjęs senųjų rankraščių bibliotekų fondų skaitmeninimas suteikia galimybę aptikti primirštus, nepublikuotus lietuvių kalbos šaltinius. Surastoji 1680 m. priesaika suteikia naujų žinių lokalinei istorijai – detaliau atskleidžia Svobiškio ir kaimyninių dvarų bei jų valdytojų praeitį, atskleidžia lietuvių rašomosios kalbos raidą. Priesaika rašyta pagal XVII a. lietuvių rytinio rašomosios kalbos varianto ortografijos normas, tačiau dokumentas surašytas rytų aukštaičių tarme su vakarų aukštaičių elementais. Kalbą vakarietino greičiausiai teismo raštininkas arba ši priesaika galėtų būti laikoma lietuvių rytinio rašomosios kalbos varianto nykimo liudijimu. Galiausiai minėta priesaika atskleidžia šiuolaikinei LDK istoriografijai dar neįprastai atrodančią sociolingvistinę situaciją, kuri įrodo, kad lietuviškų paviėtų teismo darbuotojai (bent jau žemesniosios grandies) mokėjo rašyti ne tik lenkiškai, bet ir lietuviškai.

¹³ *Lietuvių kalbos atlasas*, t. 2: Fonetika, ats. red. K. Morkūnas, Vilnius, 1982, žemėlapiai Nr. 37, 39; *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*, sud. R. Bacevičiūtė, A. Ivanauskienė, A. Leskauskaitė, E. Trumpa, Vilnius, 2004, įklija prieš 123 p.

¹⁴ Z. Zinkevičius, *Lietuvių tarmių kilmė*, Vilnius, 2006, p. 94.

¹⁵ *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 36, red. K. Mrowcewicz, Warszawa, 2012, p. 326.

1680 m. birželio 19 d. priesaikos dėl Svobiškio dvaro žemių
dokumentinis perrašas:

[1r]

+¹⁶

1 Asz Ionas Miłeykienas, afz Andreius¹⁷ Moskalunas, afz
2 Matulis Maskalunas, afz Kazimierus Wikszčialunas, asz Tu⁻¹⁸
3 mas Kurmelis, afz Moteius Miłeykis, afz Iurgielis Kažiemiekas,
4 Priesiegim Ponuy Diewuy¹⁹, Traycioy fzwintoy²⁰ wienam, anto kay-
5 po mes fprawedliway groničia grunta užymta,²¹ nuog Padonuiui
6 Io Milistas Pona Kazimiera fzumlanska, Piwničiaus Letuwos,
7 ing maytnasti²² fwobiskie, ing uliciu Mackoniu, ir [l]udyszkiu
8 prigulinčiu, prasideius, nuog gronicias IoMilistos Pona Po[-]
9 wiła Rora Haradničiaus Traku, nuog ožuła²³, až ing Kar-
10 kle²⁴ upele, ing tyłta, per purwa, ežiu yng Egliemis²⁵
11 wedy[,]²⁶ iog tas gruntas pagal, znoku yr kapčiu dabar pada-
12 ritu, ifz fenu čiesu, ing maytnasty Pona mufu Io milistos
13 Pona Tamošiaus Iona Branifiaus, Ratmistra Karalaus
14 io milistos, yr Predku Io milistos, Iu milistos Ponu Ga-
15 damskiu, prigułeiu, ir dabar prigul, ir anto, iog apling
16 řitu grunta fzmotu, niekokios roźnicias tarp musu, ir
17 tarp predku musu nebuwo, kayp fprawiedliway anto
18 prysiegime, Pone Diewe mumus padek, a iey ne

¹⁶ Lapo viršuje centre įrašytas pliuso ženklas, rašalo spalva nesiskiria nuo tolesnio teksto. Dešiniajame viršutiniame kampe bibliotekos darbuotojo įrašyta paginacija pilku pieštuku: „1“.

¹⁷ Taisyta iš: *Andreias*.

¹⁸ Kėlimo ženklai panašesni į taškus nei į brūkšnelius, 4 eil. po *kay* lyg ir perkelta dvitaškiu „“.

¹⁹ Šios formos negalima skaityti *Dziewuy, raidė *z* rašoma kitaip; panašiai *e* su *l* jungiama žodžiuose *Karkle* (9–10 eil.), *upele* (10 eil.).

²⁰ Žodžio pradžios didžiosios raidės *S* neįmanoma atskirti nuo mažosios ilgosios *f*, todėl žodžiai *fzwintoy* (4 eil.), *fprawedliway* (5 eil.), *fzumlanska* (6 eil.), *fwobiskie* (7 eil.), *fenu* (12 eil.), *fzmotu* (16 eil.) ir *fprawiedliway* (17 eil.) transliteruojami nežymėtuojų grafemos variantu – mažąja raide *f*.

²¹ Kablelis visiškai neryškus.

²² *y* taisyta, galbūt iš *maietnasti*.

²³ *z* diakritikas neaiškus.

²⁴ Kairėje parašėte yra brūkšnys pilku pieštuku.

²⁵ *yng Egliemis* pabraukta ir taisyta tamsesniu rašalu, buvęs tekstas yra išskustas.

²⁶ Kablelis neaiškus, lyg ir ištaisyta į *m*: *wedym*.

19 teysingay²⁷, Pone Dieve uzmusz, ant kuno ir ant dušios.

20 Amen.

21 Piotr Sarafinowicz Jenerał

22 Je° krō m̄ powiatu wyłko

23 mirskie° ręką swą

[1v]

1 Taprzysięga mabyć wykonana wRoku teraznieyszym

2 1680, miešiąca Iuny i9 dnia, pozasypowawfzy kopce

3 y znaki pewne, na tychże kopcach fwiežo usypanych

4 oktory ųpor ųzedł, bez żadnych zwłok zobustron, pod

5 zaręką, oco fama rzecz idźie.

6 ta Rota wykonana tego dnia wysz mianowanego

7 Kazimierz Szumlanski²⁸ Piwniczÿ W°X°Litt° MP

8 Według Dekretu Polubownego do tey Roty podpisuię się, poniewaz niebyły
zasypane

9 dotychczas Kopce przyinnych blisko będących kopcach od Mostku Nad Rzeką
Kor

10 kłā az²⁹ do drzewa Iedliny prostym duktem, ywtym miedzy mną nizey wyrazo

11 nym a Im Panem Broniszem Horodniczym Trockim zachodziły dyferentie

12 przeto uwazywszy rzecz słuszną przybytnosci Ichm PP³⁰ Przyłł vigore tegoz

13 Dekretu y Roty wykonaney wewszytych punktach ztwierdzaiąc kazalismsy

14 kopce Zasypac od namienionego Mostu az do Iedliny prosto do czego Pod-
pisuię się

15 Roku Tysiąc szescset dziewiędziesiąt siodmego Msca Maia dwudziestego
dziewiątego dnia

16 Kazimierz Adam z Kęzdgayłow Szemioth mp.

17 ³¹Rota Przyłłana dla

²⁷ Prieš žodį *ne teysingay* išbraukta *nespr* (pradėto rašyti žodžio „nesprawiedliway“ pradžia).

²⁸ Pavardė liniuote pabraukta raudonu pieštuku.

²⁹ Taisyta iš *ad*.

³⁰ ‘panow’.

³¹ 17–20 eilutės parašytos vertikaliai, lapą sulanksčius.

- 18 przyfięgi zpodpiem
- 19 Im Pana ízumlan-
- 20 fkiego³²

³² Apatiniame kairiajame lapo kampe pilku pieštuku įrašyta: „c“.

